

પાટળાના ચૈત્યસમ્બન્ધી બે અપ્રગટ કૃતિઓ

- મુનિસુયશચન્દ્ર - સુજસચન્દ્રવિજયો

પાટળા અને જિનમન્દિરો :

અળહિલ્લ નામના ભરવાડે બતાડેલા લાઘારામ નામના સ્થાનમાં જૈન શ્રેષ્ઠી ચાંપાની સહાયથી શીલગુણસૂરિજીએ વિ.સં. ૮૦૨માં એક નગરની સ્થાપના કરી. જેનું નામ ‘અળહિલ્લપુરપત્તન’ એમ રાખવામાં આવ્યું. ક્રમે કરી એ નગર ગુજરાતનું પાટનગર બન્યું. આ જ સંવત્માં વનરાજ ચાવડાએ ત્યાં સૌ પ્રથમ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું જિનાલય બનાવ્યું. ત્યાર પછી તો મૂઝરાજવસતિ, વિમલવસતિ, મુજ્જાલવસતિ, શાન્તૂવસતિ इत्यादि અનેક જિનાલયો બન્ધાયાં. સં. ૧૩૫૩ થી ૧૩૫૬ના સમયમાં મુસ્લિમ બાદશાહ અલ્લાઉદ્દીનના સેનાપતિ મલિક કાફરના હાથે પાટળાનો નાશ થયો ત્યારે આમાંનાં ઘણાં જિનમન્દિરો પણ નાશ પામ્યાં.

ઢળ્ઢેરવાડો :

‘થિરાપદ્મીયદેશમાં કોઈ ગ્રામે ચૈત્યમાં જિનબિમ્બની પ્રતિષ્ઠા માંડી. ત્યાં દિન-દિન પ્રતિ અમારિ ઢંઢેરો ફેરવાવ્યો. તદા લોકો તે કુટુમ્બનું નામ ઢળ્ઢેર એહવું પાડ્યું. તે ઢળ્ઢેર કુટુમ્બના ધોના જ્ઞાંજ્ઞણ પ્રમુખે અળહિલ્લપુરપાટળામાં વાસ પૂર્યો. પાટક વસાવ્યું. ને તે ઢળ્ઢેરવાડક કહેવાયો.’ આ મુજબની નોંધ મુનિ સમુદ્રઘોષના સન્દર્ભમાં પૂર્ણમાગચ્છપટ્ટાવલીમાં મળે છે. (જૈ.ગુ.કવિઓ ભા. ૧. પૃ. ૧૮૦)

પૂનમિયાગચ્છ અને તેના બે આચાર્યો :

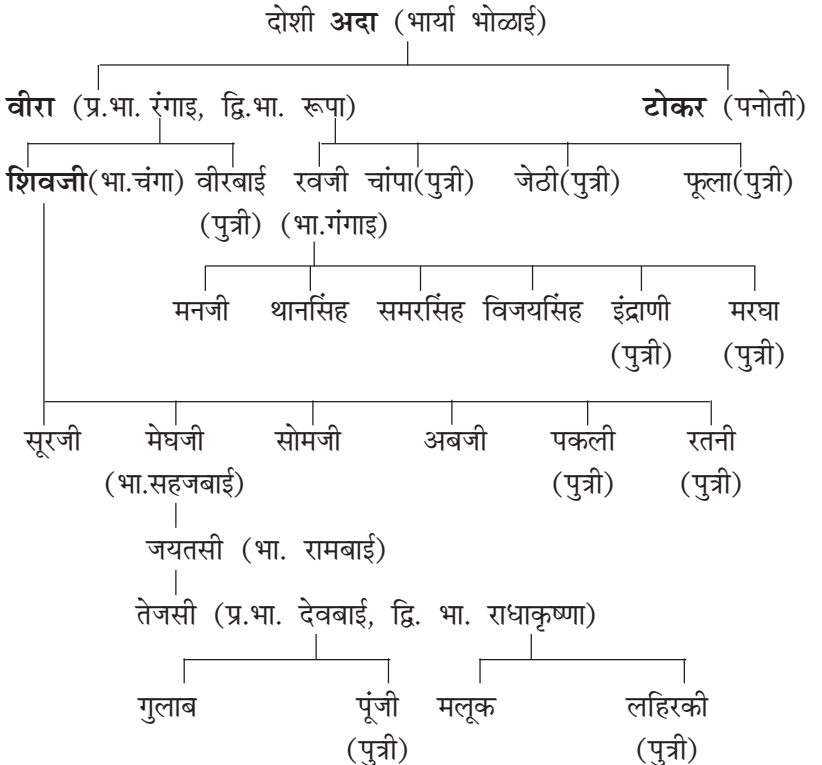
ચન્દ્રગચ્છના ચન્દ્રપ્રભસૂરિએ વિધિપક્ષનું મળ્ડન કરી ચૌદસને બદલે પૂનમના પાઘી કરવાની અને પ્રતિષ્ઠા વિગેરે સાવધ્ય કાર્યો ગૃહસ્થને યોગ્ય હોઈ સાધુ તેમાં ન જાય તેવી પ્રરૂપણા કરી ચન્દ્રગચ્છથી જુદો પોતાનો સ્વતન્ત્ર પૂનમિયાગચ્છ શરૂ કર્યો. આ જ ગચ્છની પરમ્પરામાં વિદ્યાપ્રભસૂરિની પાટે લલિતપ્રભસૂરિજી નામના પ્રભાવક આચાર્ય થયા. તે લલિતપ્રભસૂરિજીની ત્રીજી પાટે ભાવપ્રભસૂરિ થયા. જેઓ સમર્થ વિદ્વાન હતા. પ્રતિમાશતક-લઘુટીકા, જ્યોતિર્વિદાભરણ-સુખબોધિકા ટીકા, હરિબલ મચ્છીનો રાસ, અમ્બડરાસ इत्यादि

અનેક ગ્રન્થોની તેમણે રચના કરી.

વીરા શ્રેષ્ઠી અને તેનો પરિવાર :

શ્રીમાઝી વંશના વીરા શ્રેષ્ઠી પૂનમિયા ગચ્છના મુખ્ય શ્રાવક હતા. મૂઝ બિન્નમાલના વતની તેઓ જ્યારે પાટણ આવ્યા ત્યારે વીરવાડામાં તેમણે જે વીરપરમાત્માનો પ્રાસાદ પૂર્વે બનાવરાવ્યો હતો તે વીરપરમાત્માની પ્રતિમા પાટણ (ઢણ્ડેરવાડા)માં સ્થાપિત કરી. વીરાનાં અન્ય સુકૃતોની વિશેષ નોંધ અનુસન્ધાન-૫માં અજ્ઞાત કવિ કર્તૃક સાહવીરા સુકૃતવર્ણનની પ્રશસ્તિ-ચંડપૈ લેખમાં જોવી. વીરાશ્રાવકની ચોથી પેઢીએ તેજસી શ્રાવક થયો. તેણે પળ શામઝ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા, પિત્તઝના સહસ્રકૂટ, આચાર્યપદ પ્રદાન મહોત્સવાદિ ઘણાં સુકૃતો કર્યા.

વીરાની વંશાવલી :

કેસર અને તેની પુત્રી જોડીતી તથા શિવચંદ અને સારંગ :

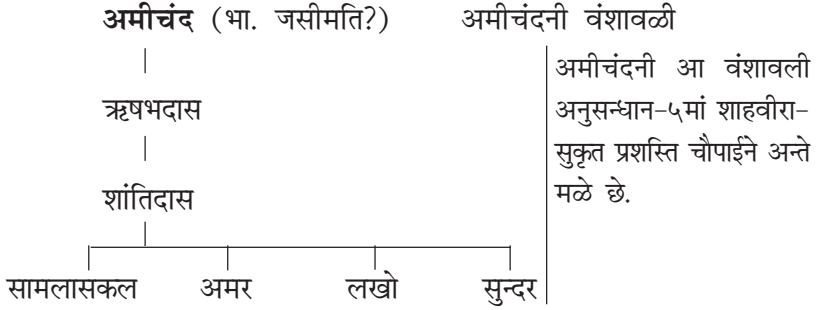
પ્રથમ કૃતિમાં ઉલ્લેખિત આ સ્ત્રીઓ કોણ છે તેની નોંધ કાવ્યમાં કે વીરાની વંશાવલીમાં કશી જ મળતી નથી. શિવચંદ અને સારંગનો પળ બીજી કૃતિ સિવાય ક્યાંય ઉલ્લેખ મળતો નથી.

પ્રથમ કૃતિસાર :

આ કૃતિનાં શરુઆતનાં પદ્યોમાં કવિએ શામળ પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરી છે. પાટળના ઢળ્દેરવાડામાં દોશી વીરાએ બનાવેલા ઁંચા ચૈત્યમાં પૂર્વે કુમારપાળ મહારાજાના દેરાસરમાં જે શામળપાર્શ્વનાથપ્રભુનું બિમ્બ હતું તે બિમ્બની પ્રતિષ્ઠા પૂર્ણિમાપક્ષીય લલિતપ્રભસૂરિ પાસે કરાવી હતી તે વાત કવિ પાંચમા અને છઠ્ઠા શ્લોકમાં કરે છે. વિષમકાળમાં મ્લેચ્છોથી ભય પામી સમયજ્ઞ પુરુષોએ તે શામળપાર્શ્વનાથપ્રભુનું બિમ્બ ઉત્થાપ્યું હતું તેથી તે બિમ્બની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા વીરાના જ વંશજ દોશી તેજસીએ ભાવપ્રભસૂરિજીની તેમજ સકલ સદ્ગુની સાથે સં. ૧૭૭૮ માં શ્રાવણમાસની ચોથના સોમવારે કર્યાની નોંધ અન્ત્ય ત્રણ પદ્યોમાંથી મળે છે.

દ્વિતીય કૃતિસાર :

ગુરુભગવંતના ઉપદેશથી કુમારપાળ મહારાજાના દેરાસરની ચૌમુખ પ્રતિમામાંથી ઁક શામલ પાર્શ્વનાથપ્રભુની પ્રતિષ્ઠા દોશી વીરાએ જિનાલય બનાવી કરી તેવી નોંધ કવિ પ્રથમ કાવ્યમાં કરે છે. અહીં ચૌમુખજીનો શબ્દાર્થ ચાર પ્રતિમા, તો બાકીની ત્રણ પ્રતિમા અંગે શોધ કરવી ઘટે. બીજા કવિત્તમાં ઢળ્દેરવાડાના વીર પ્રભુના જિનાલયની નોંધ કરી છે. આઠબીડોત્તરે નો સન્દર્ભ બરાબર સમજાતો નથી. ઢળ્દેરવાડાના કલિકુળડસ્વામીના પ્રાસાદના ઉદ્ધારની સામાન્ય નોંધ ત્રીજા કવિત્તમાં છે. ચોથા કવિત્તમાં વીરાના સાત ચૈત્યની તેમજ સં. ૧૭૭૪ માં તેજસીએ કરાવેલ પિત્તલમય સહસ્રકૂટની (૧૦૨૪ ભગવાન) મહત્વપૂર્ણ નોંધ છે. ‘કુંભારીઁ’ શબ્દ કુમ્ભારિયા પાડા માટે વપરાયો છે. છેલ્લા કવિત્તમાં કવિએ કુમ્ભારિયા પાડાના આદિનાથપ્રભુના નવા ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠાનો સંવત્ (૧૬૫૬) તેમજ પ્રતિષ્ઠાપકના કુટુમ્બનો સામાન્ય પરિચય આપ્યો છે.

प्रस्तुत बन्ने कृतिनी प्रतोनी झेरोक्ष पाटण हेमचन्द्राचार्य जैन ज्ञानभण्डारना हस्तलिखित सङ्ग्रहमांथी मळी छे. ते आपवा बदल भण्डारना व्यवस्थापकश्रीनो खूबखूब आभार.

(१)

॥ श्री बृहच्छ्यामलपार्श्वनाथस्तुत्यष्टकम् ॥

अर्हं नमः

॥ श्रीः ॥

ऐं नमः

श्रीमत्कान्तिकलापमङ्गललसल्लब्धैकलीलाऽऽलयः
 सेव्यः पार्श्वजिनेश्वरो विजयते सच्छ्यामलाख्यो महान् ।
 हैमैर्हारि-विभूषणैश्च कुसुमैः सम्पूजितः सुन्दरै-
 र्वृक्षौघैरहमञ्जनाग(गि)रिरयं मन्ये विचित्रोद्भवैः ॥१॥

प्रोद्यद्दीपकमालिकाप्रतिमिदं पार्श्वप्रभोराननं
 तेजःपुञ्जविराजमानमनघं दृष्ट्वेति शङ्कां दधे ।
 चञ्चच्चञ्चलितं नभोदपटलं नव्यप्रभाभूषितं
 किं वा काञ्चनभूधरैरभिनवैः कालोदधी(धा)बुद्गतम् ॥२॥

सज्जात्यादिसुमोत्करैर्धवलभैर्गात्रं प्रभोरचितं,
 शुद्धं सूर्यसुताजलप्रभसमं संलक्ष्यते सज्जनैः ।
 एतत् किं गगनं दिवाऽपि यदहो ! ताराश्रितं भास्वरं,
 किं वा नूतनपुण्डरीककलितो गम्भीरनीराशयः ॥३॥

वक्त्रेणाशु जितो विधुर्विधुरितः खेटोऽभवत्खेदतः,
 काष्णर्यं सन्दधदन्तरेव सकले लोके कलङ्की ततः ।
 नेत्राभ्यां कमलोत्करोऽपि च जितो यातो जले भीतितः,
 किं ते नौमि नवीनपुण्यवपुषः सर्वं हि सत्प्रभावम् (?) ॥४॥

श्रीमत्पत्तनपत्तने प्रवरके ढण्डेरके पाटके,
 गच्छे स्वच्छगुणान्विते सदयने श्रीपू(पौ)र्णिमीयाभिधे ।
 पूज्यश्रीललितादिमप्रभगुरोः पादाम्बुजोपासकः
 प्राप्तः श्रेष्ठिपदं प्रभाकरसमो वीराह्वयो वीर्यवान् ॥५॥

चैत्ये दौष्यकमुख्यकेन विधिना तेनोच्चकैः कारिते,
 बिम्बं पार्श्वजिनेश्वरस्य सुखदं श्रीश्यामलाख्यं महत् ।
 सार्धं श्राद्धजनैर्महोत्सवभृतं संस्थापितं चा(सा)ऽऽदरं,
 यत् पूर्वं हि कुमारपालनृपतेश्चैत्यस्य बिम्बं त्विदम् ॥६॥

श्रीश्रीमालविशालवंशकमले जातो मरालोपमः,
 श्रीवीराह्वयसन्ततौ दिनमणिर्यस्तेजसीश्रेष्ठिराट् ।
 श्रीभावप्रभसूरिणा स्वगुरुणा सङ्घैः समं चाधुना
 चैत्ये तेन महाजनाधिपतिना संस्थापितः श्रीप्रभुः ॥७॥

विषमकलियुगेऽस्मिन् म्लेच्छतो भीतिमाप्य,
 परमसमयविदिभः पूर्वमुत्तारितं यत् ।
 पुनरपि जिनबिम्बं स्थापितं चैत्यगर्भे,
 वसुतुरगतुरङ्गोर्वीप्रमाणेऽत्र वर्षे ॥८॥ (१७७८)

निहितनभसि मासे चन्द्रवारे चतुर्थ्या,
 विमलतरविलग्ने श्राविका केसराख्या ।
 विहितजिनपभक्तिर्जोइती तत्सुता श्री-
 रिक् कथयति भद्रं सूरिभावप्रभाख्यः ॥९॥

॥ इति श्रीमद् बृहच्छ्यामलपार्श्वनाथस्तुत्यष्टकमिति ॥

(२)

॥ पत्तनस्थ जिनालय कवित्त (?) ॥

कुमारपालभूपाल दयाल जैनैं जिनधर्मको मर्म जगायो,
तिनकै देहरै चुमुखै च्यार मोटे जिनराय सुगुरु सुनायो,
तिनकै माहुको बिब एह एक दोसी वीरै तस चैत्य निपायो,
भावप्रभ कहै सेवो हो भवियन सामलो पास ए पुनै पायो. १

ढंढेर कुटंब साह वीरो जैनैं वीरवाडा नाम गाम बसाया,
उत्तंग मंडप चैत्य निपाय तिहां जिन वीरका बिब सोहाया,
आठ-बीडोत्तरै पत्तन ढंढेरवाडै सोऊ बिब आनिं बिठाया,
भावप्रभ कहै पूरन भावथैं, श्रीमहावीर तना गुन गाया. २

कलिकुंड पास जिणंदकी मूरति, देखतै मेरी आंखि ठरै है,
काल अनादि मिथ्यातथैं पावत, पापकी पीर सो दूर तरै है,
शिवचंद सारंग सार सेवाथैं, स्वामिको चैत्य उद्धारक है,
भावप्रभ कहै पास महिमा जगि, रोग-सोग विषवेग हरे है. ३

पुनमगच्छ प्रभावक श्रावक सेठ वीरै सात चैत्य कराये,
तिनके वंशमे दोसी तेजसी पित्तलमें सहस्सकोटी भराये,
एक हजार उपरि चोवीश जिनेसर बिब संख्या सवि थाये,
भावप्रभसूरीश प्रतिष्ठित [सत्तरचुमोत्तरि जेष्ठ सुहाये]*
यात्र करत सवि पाप पलाये. ४

सोनी अमीचंद चंद जसीमति आदि जिनंदको चैत्य कीनो,
कुंभारीइ दुखवारीइ थानकै, संवत सोल छप्पनै नवीनो,
वैशाखी सुदि दसमी योगै, वचन सुनी ललितप्रभसूरिनो,
भावप्रभ कहै धन मानव जैनैं सुमारगे धन खरचीनो. ५

* आ पंक्ति कविअे पाठांतरमां रची होय तेम लागे छे.

इन्द्रनन्दिं गुरुस्वाध्याय तथा भ्रातृ

- मुनिसुयशचन्द्र - सुजसचन्द्रविजयौ

अहं नमः

ऐं नमः

प्रथमकृतिसारांश

‘સજ્ઞાય’ એ પ્રાકૃત શબ્દનો ગુજરાતી પર્યાય એટલે જ સ્વાધ્યાય. પ્રસ્તુત કૃતિ ‘ગુરુસ્વાધ્યાય’ એ નામની ઐતિહાસિક કૃતિ છે. કૃતિનાં શરુઆતનાં પદ્યોમાં કવિ વીરપ્રભુના પ્રથમ પટ્ટધર સુધર્માસ્વામીથી પોતાના પ્રગુરુ શ્રી ઇન્દ્ર-નન્દિસૂરિસુધીના આચાર્યોની સ્તુતિ કરે છે. ત્યાર પછી ૧૩ મી ગાથાથી કવિએ ઇન્દ્રનન્દિસૂરિજીના જીવનચરિત્રવિષયક જન્મ, દીક્ષા, પદપ્રદાન, પ્રતિષ્ઠાદિ પ્રસન્ગોનું રોચક શૈલીમાં વર્ણન કર્યું છે. અન્ત્ય પદ્યોમાં ગુરુની ઉપમાનું અને પોતાની પરમ્પરાનું વર્ણન કરી કાવ્ય પૂર્ણ કર્યું છે.

इन्द्रनन्दिसूरिनुं चरित्र : (પ્રથમ કૃતિને આધારે)

મરુધર (મારવાડ) દેશના પુરપાટણમાં ચમ્પકશાહ નામે વ્યવહારીની સીતાદેવી નામે પત્નીની કુખે સં. ૧૪૧૮ ના માગસર સુદ ૭ના દિવસે તેમનો જન્મ થયો. જન્મ મહોત્સવ કરી તેમનું દેવરાજ એ પ્રમાણે નામ કરાયું. ધર્મની ભાવના વાળા તેમને સં. ૧૫૦૮ માં ઉદયનન્દિસૂરિએ ‘ઇન્દ્રનન્દિ’ એ નામ આપી દીક્ષિત કરી અભ્યાસને માટે રત્નશેખરસૂરિની સમયશાખામાં થયેલા મોટા તાર્કિક રત્નમણ્ડનસૂરિના શિષ્ય સોમજયસૂરિ પાસે અભ્યાસાર્થે મોકલ્યા. વિદ્યાભ્યાસની તેમજ ચારિત્રની પરિણતિવાળા મુનિ ઇન્દ્રનન્દિને સં. ૧૫૩૦માં સિદ્ધપુરમાં શ્રીસોમજયસૂરિએ પોતાના હાથે ગણિપદ આપ્યું. સં. ૧૫૪૧માં અમદાવાદના સાળંદ તથા સોની અંબપતા હરિચંદે પૂજ્યશ્રીની નિશ્રામાં તીર્થનગરી ઇડરનો સંઘ કાઢ્યો. ત્યાં પૂજ્યશ્રીએ યુગાદિદેવને જુહારી ગચ્છનાયક લક્ષ્મીસાગરસૂરિને વન્દના કરી. અહીંથી સંઘપતિ હરિચંદે સંઘ કાઢ્યો. ગચ્છનાયક લક્ષ્મીસાગરસૂરિ પણ પરિવાર સહિત પધાર્યા. વિવિધ પ્રકારના નાટ્યાદિ ખેલોથી અને દાનાદિથી શોભતા તે અવસરે પૂજ્ય ઇન્દ્રનન્દિ ગણિને ગણધર (આચાર્ય)પદ અપાયું.